

بیمه اسلامی مبتنی بر مفهوم اسلامی «التکافل» است که به معنای «تضمین مشترک» می‌باشد. دیدگاه‌های متعارضی بین فقها درباره بیمه عمر وجود دارد. به گونه‌ای که یک مکتب فکری، با شکل مدرن قرارداد بیمه مخالف است و مکتب فکری دیگری، آن را با شرایط معینی در اسلام مجاز می‌داند.

از منظر فقهای اسلامی بیمه یکی از فعالیت‌های جدید است. مطالعات متعدد محققان مسلمان نشان می‌دهد و دیدگاه‌ها نسبت به مجاز بودن این عمل متفاوت است. بعضی تکافل، را کاملاً مجاز و معتبر می‌دانند و برخی دیگر معتقدند کاملاً بی‌اعتبار و ممنوع است. گروه سوم بیمه‌های زندگی را مجاز ندانسته و سایر انواع بیمه‌ها را معتبر می‌دانند. با اینحال محققان مسلمان اتفاق نظر دارند که بیمه غیر زندگی بصورت تعاونی، مجاز و قانونی است و در آن موضوع درست و معقولی در نظر گرفته می‌شود زیرا شکلی از همکاری دوطرفه است که کارهای درستی را انجام می‌دهد.

استدلال‌های مخالف بیمه عمر:

الف) اینکه یک شخص فقط بخشی از سرمایه بیمه‌شده را می‌گیرد و سزاوار دریافت کل آن در صورت مرگ می‌شود، غیرقابل توجیه است و چیزی جز قمار نیست. ب) بیمه عمر بر پایه ربا بنا شده است. ج) بیمه عمر برای امری که نمی‌تواند ارزیابی شود جبران خسارت می‌کند. د) مبلغ بیمه که به ذینفع پرداخت می‌شود مخالف قانون ارث در اسلام است.

استدلال‌های موافق بیمه عمر:

الف) بیمه در تمام انواع آن همکاری گروهی از افراد است و برای جامعه مفید می‌باشد. ب) سازمان‌های بیمه عمر می‌توانند بدون عامل ربا راه‌اندازی شده و سازمان‌دهی گردند. ج) در تاریخ اسلامی سابقه جبران خسارت مرگ از طریق پرداخت «خون‌بها» وجود داشته است. از این رو ارزش عمر انسان می‌تواند برای مقاصد جبران خسارت اندازه‌گیری شود. د) مطابق با طرح بیمه عمر و پس‌انداز، افراد مبلغی را با نیت پس‌انداز مورد نظر نزد شرکت بیمه می‌سپارند. اما برنامه بیمه‌گران این است که حتی در صورت مرگ ناپهنگام پس‌اندازکننده، کاستی مبلغ مورد نظر را از یک صندوق مشترک جبران غرامت نمایند. و) موضوع ذینفع بیمه عمر می‌تواند به طور مناسبی تعدیل و اصلاح شود تا با قوانین اسلامی ارث در تعارض نباشد.

مفهوم و چشم‌انداز بیمه اسلامی

● ترجمه و تخلص: حبیب میرزایی*

**آتوسا میرزاخانی*

جامعه توسعه‌یابد. برای این هدف ابتدا ما باید درک روشنی راجع به اهداف اقتصادی اجتماعی یک جامعه اسلامی داشته باشیم. اعتقاد به خدا در جامعه اسلامی اصل و محور است. اعتقاد به قدرت ماوراء طبیعی غرور و یأس انسان را کاهش می‌دهد. اعتقاد به خدای یکتا به این معنا نیست که افراد جامعه فقط عروسک‌هایی در دست قادر مطلق هستند. در حقیقت، اسلام ابتکار و مسئولیت‌پذیری را پرورش داده و تشویق می‌نماید. قرآن کریم موكداً به مردم یادآوری می‌نماید که آنها بر اساس شایستگی و لیاقت خودشان به عنوان افراد مسئول و مستقل مورد داوری قرار می‌گیرند.

دیدگاه مهم دیگر اسلام، این است که اجتماع در کل، بر مفهوم نوع بشر و برادری جامعه اسلامی مبتنی است. مفاهیم جمع‌گرایی

بیمه در یک چارچوب اسلامی

بیمه یکی از ابزارهای رفاه اقتصادی و اجتماعی است که ریسک را برای جامعه و افراد کاهش می‌دهد. این کار از طریق ترکیب تعداد زیادی از ریسک‌ها تحت یک مدیریت انجام می‌شود، به گونه‌ای که خسارت‌های کل برای اجتماع قابل پیش‌بینی می‌شود. بیمه دارای مبنای علمی است و از طریق قراردادهای قانونی که بیمه‌گر با ملاحظه تعهدات هر قرارداد خسارت وارده به بیمه‌گذار را در چارچوب مفاد آن جبران می‌کند، اجرا می‌شود.

بیمه کارکردهای اقتصادی و اجتماعی بسیاری دارد. اما بزرگ‌ترین کارکرد آن به مزایای ناشی از کاهش ریسک در جامعه برمی‌گردد. بنابراین ضروری است خدمات بیمه به مثابه ابزاری برای مدیریت ریسک و فراهم آوردن بیشترین منافع اقتصادی در

از یک طرف و فردگرایی از طرف دیگر باید در معنای حقیقی و اجرایی آن درک شوند. هر مسلمان باید از حقوق و تعهدات متقابل آگاهی داشته باشد و هر عضو جامعه به اعتقاداتش ملزم و پایبند باشد. اسلام مجموعه اهداف و ارزش‌هایی دارد که تمام جوانب زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی انسان را احاطه می‌نماید. در حقیقت روش زندگی اسلامی، هدف‌گراست.

همه ما می‌دانیم که خداوند تمام منابع مورد نیاز را روی زمین فراهم کرده و بشر خلیفه خداوند در روی زمین است و استفاده از این منابع برای رفاه انسان جزو مسئولیت‌های ما می‌باشد. مطابق با تعالیم اسلامی، مسئولیت اشخاص در تامین معاش و رفع نیاز از طریق تلاش و کوشش، امری اساسی است.

اسلام توجه زیادی به زندگی مادی مردان و زنان نشان داده است. شرع یک الگوی توزیع ثروت عادی که با آن زندگی ما نظم می‌گیرد، ارائه می‌کند. در اسلام هر مسلمانی که بتواند نیازش را به اثبات برساند، به طور قانونی مستحق حمایت از جانب سایر مسلمانان است. هدف قانون اسلامی همواره ترویج اخلاقیات و مسئولیت در روابط انسانی است.

بنابراین در یک جامعه اسلامی تمام سازمان‌ها و مؤسسات نظیر دولت باید برای رفاه مردم تلاش نمایند. اسلام نوع بشر را همچون یک خانواده می‌نگرد. تمام اعضای این خانواده در نزد خداوند یکسان هستند و بین فقیر و غنی، بلند و کوتاه و سیاه و سفید هیچ تفاوتی وجود ندارد. هیچ تبعیضی به خاطر قوم و نژاد

و رنگ یا موقعیت وجود ندارد. تنها معیار ارزش انسان شخصیت، توانایی و خدمت او به اسلام و بشریت است.

از این رو اسلام بر رفاه انسانی و عدالت توزیعی به عنوان برنامه‌ای برای اجتماع سازمان‌یافته تأکید می‌کند. این رفاه به صورت اجباری شدن بیمه در برابر بیکاری، مخاطرات شغلی، مستمری سالخوردگان و نفع بازماندگان است.

جامعه اسلامی باید همچنین به کسانی که به خاطر از کارافتادگی، آسیب‌های روانی و فیزیکی یا پیری قادر به تأمین زندگی آبرومند نیستند، کمک ارائه نماید.

هدف نظام اقتصادی اسلام ایجاد جامعه‌ای آزاد و بهره‌مند است. بنابراین هر سیستم یا سازمانی که برای رفاه نوع بشر باشد، با اسلام مغایرت ندارد. هدف شرع ارتقاء رفاه مردمی است که عقیده، جان، عقل، اراده و اموالشان در حفاظت قرار دارد. هرچه در تامین این عناصر انسانی و خدمت به منافع عمومی اطمینان بیشتری حاصل شود، مطلوب است. به علاوه به هر مقدار که از عدالت در برابر بی‌عدالتی، رفاه در برابر تهیدستی، شفقت و بخشش در برابر خشونت، دانایی در برابر نادانی رو برگردانیم از شرع دور شده‌ایم.

شالوده اصلی بیمه به عنوان یک نهاد اقتصادی توزیع مساوی خسارت‌های مالی عده‌ای اندک بر عده‌ای زیاد است. در بیمه هر بیمه‌گذار مبلغی متناسب با ریسک، به صندوقی که توسط بیمه‌گر ایجاد شده و اداره می‌شود، پرداخت می‌نماید. از طریق این صندوق، خسارت‌های بیمه‌گذاران پرداخت می‌گردد. وظیفه اصلی یک سازمان بیمه پس از این مرحله، مدیریت وجوه و ارزیابی حق بیمه‌های مساوی که توسط بیمه‌گذاران پرداخت شده، می‌باشد.

در تجارت بدون وجود بیمه، تجار باید بخشی از منابع سرمایه‌ای خود را برای جبران خسارت‌های احتمالی جداگانه نگهداری نمایند. با وجود بیمه، سرمایه حفاظت شده برای توسعه بیشتر کسب و کار آزاد می‌شود. به علاوه، بیمه نگرانی و اضطراب را برطرف می‌کند. بدین ترتیب بیمه به افزایش کارایی امور بازرگانی نیز کمک می‌نماید و از این راه، استحکام تجارت و جلوگیری از نوسانات گسترده افزایش می‌یابد. بدین ترتیب بیمه باعث توسعه و تقویت کسب و کار بر مبنای فنی می‌شود.

در تجارت خارجی، بانک‌ها حواله و برات را به پول نقد تبدیل نمی‌کنند. مگر اینکه کالاها در برابر ریسک‌های حمل و نقل دریایی و نیز ریسک‌های جنگ بیمه شده باشند. حتی زمانی که

محموله‌ها را بانک تأمین مالی نکرده باشد، احتیاط متعارف تأمین پوشش بیمه دریایی را حکم می‌کند.

به طور مشابه، سازمان‌های صنعتی بزرگ نمی‌توانند بدون بیمه فعالیت نمایند همچنانکه بانک‌ها نمی‌توانند بدون وجود بیمه آنها را تأمین مالی نمایند. هیچ مؤسسه بزرگی نمی‌تواند بدون انتقال ریسک‌هایش ادامه حیات دهد. سرمایه زیادی به شکل تعهدات، کارخانه و ماشین‌آلات در بخش صنعتی در معرض خطر قرار دارد.

زندگی انسان به دلایل زیادی ارزش اقتصادی دارد. مشکل اصلی زمانی پدید می‌آید که فردی در خانواده فوت کرده و زیان ناشی از درآمد فرد متوفی بروز می‌کند.

در یک شرکت بازرگانی اگر کارمند کلیدی فوت کند، شرکت ممکن است مشتریان ارزشمندی که وفاداری آنها به این شخص بستگی داشت را از دست بدهد. ارزش زندگی انسان جدای از مرگ، ممکن است به خاطر فقدان سلامتی نیز کاهش یابد. این امر از طریق زیان درآمد به خاطر ناتوانی و هزینه‌های مراقبت‌های بهداشتی ایجاد می‌شود. پیری نیز مشابه مرگ ناپهنگام یا فقدان سلامتی بر میزان درآمد اثر می‌گذارد.

نااطمینانی زندگی به گونه‌ای است که هیچ انسانی نمی‌تواند بگوید عمر او چقدر طول خواهد کشید و هر فرد محتاط و هوشمند مایل است در صورت مرگ خود مقداری ذخیره برای بستگانش آماده نماید. هدف اساسی اقتصاد بیمه عمر کاستن از چنین خسارت‌های احتمالی است.

بنابراین بیمه نوعی تأمین اقتصادی در برابر خسارت جانی - مالی یا منافع مالی ارائه می‌دهد و برای مسئولیت قانونی به افراد خسارت می‌دهد. از این رو برای جامعه اسلامی قابل قبول است.

روش کار بیمه اسلامی

شرکت بیمه اسلامی بر مبنای تعاون و مطابق با اصول شرع اسلامی معامله بیمه انجام می‌دهد. رئوس فعالیت‌های شرکت‌های متعارف بیمه نظیر صدور، خسارت، بیمه اتکایی، بازاریابی، سرمایه‌گذاری و مدیریت، در شرکت بیمه اسلامی باید کاملاً با نظام شرع اسلام هماهنگ باشد. خدمات و پوشش بیمه‌ای که به طور سنتی در شرکت‌های بیمه ارائه می‌شود در شرکت‌های بیمه اسلامی نیز در دسترس قرار

می‌گیرد. شرکت‌های بیمه اسلامی تسهیلات گسترده‌ای را برای ارائه پوشش‌ها در همه رشته‌های بیمه نظیر عمر، حمل و نقل دریایی، آتش‌سوزی، اتومبیل، حوادث، هوایی، مهندسی و ارائه کرده‌اند. این شرکت‌ها به صورت موثری در اکثر شرایط اقتصادی و رقابتی در حال فعالیت می‌باشند.

هزینه بیمه یکی از مهم‌ترین عوامل برای تجزیه و تحلیل درست ریسک است. بیمه‌گذار و بیمه‌گر در نرخی منصفانه ذی‌نفع هستند. معیارهای اساسی برای نرخ‌گذاری درست عبارت‌اند از: الف: حق بیمه برای تأمین خسارت کافی باشد اما نه بیش از اندازه متعارف.

ب: حق بیمه به طور منصفانه بین بیمه‌گذاران تقسیم گردد.

این معیار در یک شرکت بیمه اسلامی بر مبنای منطقی تری دنبال می‌شود. به عنوان مثال، بیمه‌گذار شرکت بیمه اسلامی، باید در قرارداد با شرکت در هر شرط بیمه‌نامه بر مبنای اصل مضاربه وارد شود.

این شرط، حقوق و تعهدات مشارکت‌کننده و نیز شرکت را تعیین می‌نماید.

شرکت به عنوان واحد اقتصادی، کمک‌های تکافل (حق بیمه) را جمع‌آوری و رشته‌های متعدد صندوق تکافل عمومی را مدیریت می‌نماید. میزان حق بیمه‌ای که بیمه‌گذار شرکت بیمه اسلامی پرداخت می‌کند به رشته تکافل بیمه اسلامی و نرخی بستگی دارد که بر مبنای اصول درست نرخ‌گذاری تعیین شده است. مشارکت‌کننده‌ها باید حق بیمه را به عنوان «تبرک» به یک شرکت بیمه اسلامی پرداخت نمایند. این حق بیمه‌های اسلامی (تکافل)

در ستون بستانکار صندوق تکافل عمومی شرکت ثبت می‌شود. این وجوه را شرکت، مطابق با اصول شرعی سرمایه‌گذاری می‌کند و تمامی منافع‌هایی که از سرمایه‌گذاری حاصل می‌شود صرف تقویت صندوق می‌گردد. شرکت از محل صندوق تکافل عمومی به مشارکت‌کنندگان در صورت بروز حادثه، خسارت پرداخت می‌کند. از این صندوق، هزینه‌های عملیاتی فعالیت بیمه‌های عمومی، حق بیمه، بیمه اتکایی مورد نیاز، تأمین می‌گردد. به علاوه ذخیره احتیاطی برای خسارت‌های غیرمعمول (خطرات طبیعی) در نظر گرفته می‌شود. منافع مازاد آن در صورت تأمین همه هزینه‌ها و ذخایر مورد نیاز، بین

مشارکت‌کنندگان تقسیم می‌گردد. البته مشارکت‌کننده‌ای که خسارتی را متحمل شده نباید از سود هیچ سهمی داشته باشد چرا که قبل از این غرامت دریافت کرده است. این مشارکت سود (مازاد)، مطابق با اصل مضاربه و به نسبت توافق شده خواهد بود. عملیات تکافل عمومی در زیر تشریح شده است.

گروهی سهام‌دار است که به عنوان مشارکت برای سودآوری در رشته بیمه، سازماندهی شده است. در مقابل، کلوپ و شرکت متقابل به عنوان نهاد گروهی غیرانتفاعی متعلق به بیمه‌گذاران است و طوری سازماندهی شده است که هیچ سهام‌داری ندارد. بنابراین در بیمه اسلامی، مشاهده می‌کنیم که تنها هدف شرکت بیمه اسلامی ارائه بیمه اسلامی یا خدمات تکافل بر مبنای تجاری و مبتنی بر اصول اسلامی به منظور تأمین خدمت بیمه مطابق با شرع اسلام است.

در این رابطه مشاهده شده است که یک شرکت بیمه اسلامی در شرایطی تأسیس شده که ماهیت تعاونی آن محرز است. این، مستلزم تعیین شروطی روشن در قرارداد بیمه است تا نشانگر آن باشد که حق بیمه پرداختی توسط بیمه‌گذار متعاقب مقرراتی که قبلاً توافق کرده‌اند از طرف او به شرکت بیمه پرداخت می‌شود.

شروط (متقابل) تعاونی:

حق بیمه بیمه‌ای که دریافت می‌شود بر مبنای اساسنامه شرکت است به گونه‌ای که امکاناتی را علاوه بر معاملات عادی، فراهم می‌کند و شرکت می‌تواند با حق بیمه‌های دریافتی تجارت و فعالیت به صورت تعاونی و براساس شریعت اسلامی را نیز انجام دهد. در نتیجه شرکت میزان مشخص و حساب جداگانه‌ای را برای سهامدارانش نگه می‌دارد که به عنوان حساب سهامداران شناخته می‌شود. حساب بیمه‌گذاران به وسیله حق بیمه‌هایی که به طور بلاعوض پرداخت کرده‌اند تأمین می‌گردد و به حساب بدهکار آنها هزینه‌های خدمات، خسارت‌ها و مازاد آنها ثبت می‌شود. اگر پس از بررسی و تصمیم‌گیری در مورد مسائل مالی، قروض و یا ایجاد خدمات فنی در پایان هر سال مالی، مسائل غیرقابل پیش‌بینی رخ دهد، به ترتیب ذیل عمل خواهد شد: - هیئت رئیسه شرکت ممکن است تمام یا قسمتی از مازاد (ذخایر) را به عنوان ذخیره عمومی یا سایر ذخایر ویژه به طور جداگانه نگهداری نماید و چنین ذخایری به عنوان پاداش یا انعامی از جانب بیمه‌گذاران در نظر گرفته خواهد شد. - اگر تمام مازاد به عنوان ذخایر کنار گذاشته نشود مانده حساب بین بیمه‌گذاران به نسبت مازادی که از طریق حق بیمه‌های پرداختی آنها ایجاد شده، تقسیم خواهد شد.

شرط صندوق سرمایه‌گذاری

شرکت وجوه بیمه‌گذاران را از طرف آنها و براساس اصول شریعت اسلامی سرمایه‌گذاری می‌کند. این اصول را دکتر

مشخصه‌های بیمه اسلامی

از بررسی پیشینه تاریخی شرکت‌های بیمه به سه شکل قانونی عمده زیر دست پیدا کرده‌ایم که مورد استفاده قرار گرفته‌اند:

الف) اتحادیه اشخاص (لویدز)

ب) شرکت‌های سهامی

ج) اتحادیه‌ها یا کلوپ‌های متقابل

اتحادیه لویدز سازمانی متشکل از افراد به هم پیوسته برای بیمه کردن ریسک، بر مبنای تعاونی است. در آنجا صادرکننده بیمه‌نامه انفرادی، ریسک را به نام خود قبول می‌کند و برای تعهدات خود، به سازمان متعهد نمی‌باشد. هر صادرکننده بیمه‌نامه به صورت انفرادی، برای خسارتی که ریسک آنرا قبول کرده متعهد است. بنابراین می‌توان گفت که اتحادیه لویدز سازمان مبتنی بر فرد است و صادرکننده بیمه‌نامه همواره یک شخص است. از طرف دیگر یک شرکت سهامی، نهادی متشکل از

عبدالحلیم بن ہازی اسماعیل (Dr. Abdul Halim Bin Hazi)
رئیس شرکت Syarikat تکافل مالزی به شکل زیر
توضیح داده است:

تکافل به صورت خلاصه یعنی عمل گروهی از مردم که به طور
دوطرفه می باشد و سود سهم هر قرارداد تجاری بین پدیدآورنده
یا پدیدآورندگان صندوق برای یک تجارت مخاطره آمیز و نیز
بازرگانی که واقعاً معامله را انجام می دهد، تخصیص داده
می شود.

بیمه اسلامی یا تکافل که یک شرکت آن را انجام می دهد،
مخاطرات تجاری تقسیم سود (سهم) را پیش بینی می کند، این
تقسیم بین شرکت و هر یک از اعضای گروه یعنی افرادی که
مایلند به طور دو جانبه خسارت های ممکن برای هر یک از آنها
را تعهد نمایند، انجام می شود. مسائل مربوط به سرمایه گذاری
برای فعالیت بیمه، فرعی اما حساس و حیاتی اند. بیمه گران ملزم
هستند برای جبران خسارت هایی که ممکن است در طول
دوره ای که یک مجموعه بزرگ از ذخایر (سرمایه ها) ایجاد
می شوند اتفاق افتند، ذخیره ایجاد نمایند.

ضروری است شرکت های بیمه این ذخایر را با امنیت لازم و به
منظور تضمین تعهداتشان، سرمایه گذاری کنند. دوره زمانی
سرمایه گذاری ها به نوع تعهدات بستگی خواهد داشت. سود
حاصل از سرمایه گذاری حق بیمه های زندگی، روی نرخ و
تخفیف حق بیمه ها تأثیر زیادی می گذارد.

توصیه شده است که بیمه گران باید در تمام اوقات توان مالی
خود را (توان پرداخت تعهدات) به عنوان حمایتی برای منافع
مشروع بیمه گذار، حفظ نمایند.

یک شرکت بیمه اسلامی باید براساس قوانین مربوط به همان
کشور هدایت و اداره شود، اما لازم است که این
شرکت در همین زمان از وجوه قابل
سرمایه گذاری در تأمین مالی و مشارکت در
فعالیت های مجاز اقتصادی مطابق شریعت
اسلامی که مبنای تقسیم سود و درآمد می باشد،
استفاده نماید. بنابراین سرمایه گذاری شرکت های
بیمه اسلامی مطابق روش های زیر صورت
می گیرد:

الف) مشارکت (تقسیم سود و زیان در یک
سرمایه گذاری تولیدی)

ب) مضاربه (تأمین مالی پروژه در یک دوره
مشخص با تقسیم سود و زیان)

ج) دارایی واقعی

د) سپرده گذاری نزد بانک های اسلامی

شرکت های بیمه اسلامی نمی توانند مازاد بودجه را در اوراق
سرمایه گذاری کنند. شرکت های بیمه اسلامی دارای ویژگی های
زیر می باشند:

الف) بیمه گذاران حق خواهند داشت در سودهای مازاد شریک
باشند.

ب) بیمه گذاران قادر خواهند بود که در مقادیر مازاد مشارکت
نمایند، مگر آنکه حق السهم های اولیه ای که در طول یکسال
خاص پرداخت می شوند برای تمام خسارت ها کافی نباشند.

ج) بیمه گذاران ممکن است در هیئت امنای شرکت آمار و ارقام
ارائه نمایند.

د) شرکت وجوه اش را در عرصه هایی که در اسلام ممنوع
نمی باشد، سرمایه گذاری خواهد کرد.

ه) شرکت دو حساب جدا و مشخص را نگهداری خواهد کرد.

یکی حساب بیمه گذاران و دیگری حساب سهام داران
و حساب بیمه گذاران از تمام حق السهم هایی که توسط آنها و
سهم شان از سودهای حاصل از سرمایه گذاری وجوه ایجاد شده،
تأمین می شود. حساب سهام داران به نسبت سهام از هزینه های
خدمات و دعاوی خسارت بدهکار می شود.

ز) مازاد پس از ایجاد ذخایر لازم، بین بیمه گذاران تقسیم می شود.
اگر بیمه نامه ای برخلاف ذخیره عمومی صادر شده باشد، کسری
بودجه در برابر ذخایر عمومی ثبت می شود.

ح) اگر ذخیره عمومی وجود نداشته باشد یا میزان ذخیره عمومی
نتواند به طور کامل کسری بودجه را جبران نماید، چنین کمبودی
از طریق ذخیره سهام داران تأمین می شود و سرمایه به شکل وام
بدون بهره، از طریق ذخایر مازاد آینده تأمین خواهد شد.

جنبه های اجتماعی - اقتصادی نظام بیمه

اسلامی

تاکنون در مورد نظام اسلامی بیمه بحث
کرده ایم. دلایل چنین مطالعه ای به شکل زیر
خلاصه خواهد شد:

الف) ما معتقدیم که در عصر جدید کارکردهای
اقتصادی و اجتماعی زیادی برای بیمه وجود
دارد.

ب) مدل جدیدی از بیمه می تواند مبتنی بر
اصول اسلامی و براساس مفهوم اساسی تکافل
به معنی «تضمین مشترک» اجرا شود.

ج) بیمه و ریسک اساساً با یکدیگر متفاوتند و اصول اسلامی منافع پوشش ریسک‌های قابل محاسبه را مجاز می‌داند.

د) مکانیزم مدل جدید بیمه (تکافل) می‌تواند اقتصاد را به مسیری سوق دهد که نتایج بهتری را برای بیمه‌گران به طور خاص و نیز برای جامعه به طور کلی به ارمغان آورد.

بر این اساس اکنون تلاش خواهیم کرد تا تجزیه و تحلیل کنیم که چرا و چگونه مدل اسلامی بیمه براساس مفهوم «متقابل» می‌تواند نتایج خوبی داشته باشد. دکتر مارک آرگرین در کتابش با عنوان «ریسک و بیمه» برخی کارکردهای اقتصادی و اجتماعی بیمه را براساس زیر طبقه‌بندی کرده است.

وارد عمل شوند. بدون بیمه از ورود به این عرصه‌ها خودداری می‌نمایند. بنابراین از طریق افزایش خدمات و ارائه محصولات جدید استانداردهای زندگی افزایش می‌یابد و جامعه منتفع می‌شود.

۵) با پوشش بیمه کافی، کارآفرینان به ریسک‌های اعتباری بهتری تبدیل می‌شوند. در حقیقت امروزه قرض گرفتن از بانک‌ها و مؤسسات وام‌دهنده برای اهداف تجاری مختلف بدون حمایت بیمه، مشکل است.

۶) ماهیت عملیات شرکت‌های بیمه آنها را به سمت فعالیت‌های پیشگیری از خسارت سوق می‌دهد به این خاطر که بیمه‌گران می‌دانند اگر تلاشی در این زمینه صورت نگیرد، خسارت‌ها افزایش می‌یابد. زیرا این خصوصیت هر انسان است که هنگامی که قرار است خسارت‌ها به وسیله بیمه‌گر پرداخت شود هوشیاری و مراقبت وی کم شود.

۷) در نهایت بیمه در فعالیت‌های تجاری و ثبات اجتماعی و آسودگی خیال از طریق حمایت از شرکت‌های تجاری و تامین‌کننده معاش خانواده مشارکت می‌کند.

به رغم تمام مزایای فوق و نیز سایر ارزش‌های اجتماعی و اقتصادی بیمه، کسی نمی‌تواند این حقیقت را انکار کند که بیمه ضعف‌های ذاتی معینی دارد. مثلاً، منافع بیمه فقط با صرف هزینه‌های اجتماعی معینی بدست می‌آیند. بنابراین اگر اجزای این هزینه‌ها را بررسی کنیم درخواهیم یافت نظام بیمه اسلامی می‌تواند آن هزینه‌ها را اگر نه به شکل کامل اما به میزان زیاد کاهش دهد.

برآوردها نشان می‌دهد که هزینه سربار سالانه بیمه‌گران اموال حدود ۳۰ تا ۵۰ درصد حق بیمه‌های بدست آمده می‌باشد. این بدان معنی است که بخش عمده‌ای از حق بیمه‌های پرداخت شده توسط بیمه‌گذاران برای انجام تجارت و کسب سود برای سهام‌داران استفاده خواهد شد. بنابراین مشخص است، بیمه‌گذاران و جامعه هر دو در مقابل هزینه خرید این خدمت، منافع بیمه را بدست می‌آورند. با این وجود هزینه انجام فعالیت بیمه در نظام اسلامی بیمه نسبتاً کمتر خواهد بود. به خوبی قابل درک است که وقتی سود بین بیمه‌گذاران تقسیم می‌شود، هزینه خرید خدمت در نظام بیمه اسلامی (تکافل) حداقل نسبت به میزان وجوه مازادی که به بیمه‌گذاران بازپرداخت می‌شود، کمتر خواهد بود.

دوم اینکه، بیمه‌گذاران در شرکت‌های بیمه بایستی هزینه خسارت‌های عمدی و یا بیش از حد را تحمل نمایند. گرچه

۱) بیمه میزان وجوه مورد نیاز را که برای تامین خسارت‌های ممکن ذخیره می‌شود، کاهش می‌دهد. به عنوان مثال اگر هر فردی مجبور باشد چنین وجوهی را کنار بگذارد، وی بیشتر از یک شرکت بیمه به این وجوه نیاز دارد، زیرا به طور دقیق نمی‌داند که چه مقدار مورد نیاز خواهد بود و تمایل دارد که به طور محتاطانه عمل نماید.

۲) بیمه توزیع بهتر منابع اقتصادی را به ارمغان آورده و تولید را افزایش می‌دهد.

۳) از آنجا که عرضه وجوه معمولاً بیش از مقدار تعیین شده است، بدون بیمه سرمایه در دسترس کمتر از میزان مشخص شده خواهد بود.

۴) به دلیل اینکه بیمه وسیله کارآمدی برای کاهش ریسک است، ممکن است سرمایه‌گذاران مشتاق باشند در زمینه‌هایی خطرناک

برآورد مطمئنی نسبت به میزان خسارات عمدی وجود ندارد، اما بیمه‌گران از مقادیر بسیار زیاد خسارت‌های بیمه‌گذاران بی‌وجدانی که قصد اخاذی از بیمه‌نامه‌های خود را دارند به خوبی آگاهند.

سوم اینکه، برای بیش از حد واقعی جلوه دادن میزان خسارت‌هایی که فقط به دلیل حوادث خسارت‌های غیر عمد به وجود آمده‌اند، تمایل وجود دارد. مثال‌های زیادی در این رابطه می‌توان ذکر کرد. وقتی که یک شرکت بیمه درگیر یک خسارت است، تمایل غیرقابل تردیدی برای بیش از حد جلوه دادن میزان خسارت به وسیله ارزیابان، تعمیرکاران، متخصصین پزشکی و... وجود دارد. این کار از طریق تبانی با بیمه‌گذاران متقلب صورت می‌گیرد. به‌رحال انتظار می‌رود در نظام بیمه اسلامی هزینه خسارت‌های عمدی و بیش از میزان واقعی، کمتر باشد. علت آن این است که بیمه‌گذاران در این نظام افرادی هستند که از خدا می‌ترسند و نیز می‌خواهند صادقانه زندگی کنند و بنابراین چنین کارهای غیرمنصفانه و غیراخلاقی را برای کسب منافع موقتی در امور دنیوی بر خود روا نمی‌دارند. به علاوه تجربه نشان داده است که حتی در کشورهای غربی عملکرد شرکت‌های بیمه تعاونی در مقایسه با شرکت‌های سهامی ضریب خسارت و نیز هزینه‌های بالاسری کمتری دارند.

از آنجا که شرکت‌های بیمه اسلامی اساساً بر مبنای اصول «تعاونی» فعالیت می‌کنند، منطقی است که درآمد خالص صدور شرکت‌های بیمه اسلامی در مقایسه با سایر شرکت‌های بیمه متعارف بهتر باشد.

گرچه تصویری درخشان از عملکرد یک شرکت تکافل اسلامی بر مبنای نتایج بهتر صدور بیمه‌نامه ترسیم شده است اما باید به خاطر داشته باشید که موفقیت‌های مالی چنین شرکتی به عوامل زیر بستگی دارد:

الف) درستکاری و صداقت مدیریت شرکت.

ب) کفایت ذخایر برای تمام تعهدات بازپرداخت نشده.

ج) درستی و صحت سرمایه‌گذاری وجوه شرکت. شرکت تکافل اسلامی را باید افرادی حرفه‌ای و با کفایت اداره کنند. در مورد شرکت‌های تکافل، مجریان و مدیران بایستی به آرمان‌گرایی و فلسفه نظام اسلامی بیمه راغب بوده و تمایل داشته باشند.

هنگامی که توانایی حرفه‌ای با آرمان‌گرایی همسو شود مطمئناً نتایج خوبی به ارمغان خواهد آورد. در واقع منابع انسانی شرکت تکافل برای موفقیت و نیز برتری آن بر نظام بیمه جدید نقش کلیدی ایفا خواهد کرد.

وضعیت کنونی و چشم‌اندازهای آینده

در حال حاضر، حدود ۵۰ شرکت تکافل در سراسر دنیا وجود دارد. در طول ۲۰ سال گذشته بیمه اسلامی (تکافل) عمدتاً در کشورهای سودان، عربستان سعودی، مالزی، بروئی، اندونزی، سنگاپور، بحرین، باهاما، بلژیک، سوئیس و آمریکا توسعه یافته است. از طرف دیگر، در حال حاضر ۴۵ کشور در دنیا براساس نظام بانکداری اسلامی فعالیت می‌کنند. جالب است که تکافل در بین غیرمسلمانان هم مشاهده شده است، مثلاً، در سنگاپور کمتر از ۱۵ درصد کل جمعیت مسلمان هستند، اما ۲ شرکت در حال حاضر طرح تکافل را در سنگاپور اجرا می‌کنند. در میان کشورهای مسلمان مالزی موفق‌ترین کشور در زمینه تکافل می‌باشد. در سنگاپور حدود ۲۲ درصد بیمه‌گذاران کنونی تکافل غیرمسلمان هستند. در بیشتر کشورهای مسلمان هنوز بیمه کمتر از ۱ درصد تولید ناخالص داخلی کشور (GDP) را تشکیل می‌دهد. با این وجود بررسی‌های مختلف نشان داده است که در کشورهای مسلمان و در کشورهایی که مسلمانان حداقل ۱۰ تا ۱۵ درصد کل جمعیت را تشکیل می‌دهند بازار بیمه‌های زندگی و غیرزندگی پتانسیل زیادی دارد.

در صورتی که متصدیان امر بتوانند در مقایسه با محصولات بیمه سنتی ارزش بیمه اسلامی را اثبات نمایند، در کشورهای غیرمسلمان نیز احتمالاً این طرح طرفدار خواهد داشت و رشد می‌کند.

تکافل احتمالاً همگام با طرح‌های مربوط به بیمه‌های سنتی رشد خواهد کرد. اما این مسئله فقط زمانی تحقق می‌یابد که این شکل بیمه در مقایسه با بیمه‌نامه‌های سنتی موجود بتواند حداقل ارزشی مساوی و یا بهتر ایجاد نماید.

در صورت رشد شرکت‌های بیمه اسلامی از آن به عنوان وسیله‌ای برای فرایند مدیریت ریسک استفاده خواهد شد و ابزار سرمایه‌گذاری و تامین مالی پروژه‌های کشورهای اسلامی را فراهم می‌کند.

اما فقدان بیمه اسلامی تقریباً در تمام کشورهای اسلامی اساساً به خاطر آگاهی نداشتن مردم به آن است. بنابراین نیاز به آموزش جمعیت مسلمان راجع به اهمیت بیمه و در دسترس بودن محصولات بیمه‌ای مطابق با نیازهای مسلمانان براساس قانون شریعت اسلامی، وجود دارد. واژه تکافل یعنی «کمک به و یا مراقبت از نیاز کسی» و آن توافقی است میان اعضای یک جامعه (گروه) که به صورت مشترک در صورت وقوع اتفاق نامطلوب برای هر کدام از آنها، یکدیگر را تضمین نمایند. مفهوم بیمه و طرح تکافل جایی که هر دو براساس مفهوم کمک متقابل هستند مشابه است. طرح تکافل از آیات قرآنی گرفته شده است، در گناه و انجام کاری خطا یکدیگر را یاری ندهید همانا گرفتار خشم خداوند خواهید شد. تکافل باید مطلقاً براساس مفهوم الهی کمک متقابل به یکدیگر برای دستیابی به عدالت و پرهیزگاری باشد.

تجارت تکافل حالت خاص و منحصر به فردی دارد. زیرا فعالیت‌های آن مستلزم حمایت دو طرفه است و سرمایه‌گذاری متقابل را با یکدیگر ترکیب می‌کند و همزمان قادر است کمک مالی متقابل و کمک به شرکاء در زمینه‌های مورد نیاز را فراهم نماید. مفهوم اساسی تکافل عبارت است از ترکیب وقف و مفهوم مضاربه یعنی سهم شدن در سود و زیان. قرارداد اولیه که شرکاء را متعهد و ملزم می‌کند قرارداد هبه است، زیرا شرکاء به طور دوجانبه برای کمک مالی به یکدیگر وقتی که یکی از افراد گروه از یک ریسک تعریف شده و مشخص صدمه ببیند، توافق می‌نمایند. همان زمان تمام شرکاء توافق می‌کنند که صندوقی از وجوه جمع‌آوری شده را سرمایه‌گذاری نمایند. قرارداد اصلی، قرارداد هبه است. هدف اصلی مشارکت در صندوق مشترک، کمک مالی به کسی است که در معرض ریسک تعریف شده‌ای قرار دارد. منافع بین بیمه‌گذاران (شرکاء) و متصدی تکافل به عنوان بازرگان تقسیم می‌شود. در حالی که بیمه سنتی اساساً یک قرارداد خرید و فروش است، قرارداد تکافل براساس اصول التکافل و المضاربه است. التکافل یعنی عمل گروهی از مردم به طور متقابل برای تضمین یکدیگر و مضاربه قرارداد تسهیم سود بازرگانی میان تأمین‌کنندگان و وجوه برای یک ریسک و شخص بازرگان است. بنابراین ویژگی مشخص این شکل بیمه این است که قرارداد بر مبنای مزیت همکاری دو جانبه، کمک متقابل، تقسیم سود و مسئولیت است. انگیزه اصلی تکافل در تعالیم اسلامی عبارت است از ایجاد دارایی برای تمام شرکاء.

در نظام بیمه اسلامی، بیمه‌اتکایی نیز ترجیحاً باید بر همین مبنا باشد، زیرا بیمه‌گران اتکایی عملاً بیمه‌گر ریسک‌های اولیه نیز می‌باشند.

با این وجود شرکت‌های بیمه اتکایی حرفه‌ای که بیمه اتکایی قبولی دارند نیز فقط مطابق شریعت اسلامی فعالیت می‌نمایند. شرکت بیمه اتکایی اسلامی مطابق اصول همکاری مشترک اسلامی (تکافل) عمل می‌نماید و دو دسته وجوه جداگانه را حفظ و مدیریت می‌کند:

الف) وجوه شرکت‌های مشارکت‌کننده (ب) وجوه سهام‌داران تاکنون تکافل مانند بانکداری اسلامی به یک واقعیت عملی تبدیل شده است. براساس اصول ذاتی و تفکیک ناپذیر شریعت اسلامی که ویژگی جهانی دارد، تجارت تکافل در سال‌های آتی برای جوامع مسلمان و غیر مسلمان جاذبه بیشتری پیدا خواهد کرد. تکافل (بیمه اسلامی) به عنوان یک بیمه رقابتی و عملی از لحاظ مالی برای کشورهای مسلمان چشم‌اندازها و پتانسیل‌های روشنی دارد. بیشتر کشورهای مسلمان که بانک‌های اسلامی دارند نیز تکافل را همچون مکمل لازم برای بانکداری اسلامی ایجاد کرده‌اند، زیرا بانکداری اسلامی نمی‌تواند کاملاً براساس شریعت باشد مگر اینکه فعالیت بیمه آنها نیز براساس تکافل باشد. تکافل مانند بانک‌های اسلامی واقعیت عملی خودش را اثبات کرده است و تقریباً در تمام کشورهای اسلامی در حال برداشتن گام‌های بلند توسعه است. اعتماد و ایمان کشورهای مسلمان به نظام اقتصادی اسلام در حال ایجاد بنیان‌های محکم و استوار است. رؤسای دولت‌های بنگلادش، مصر، اندونزی، ایران، مالزی، نیجریه، پاکستان و ترکیه در اول و دوم ماه مارس سال ۱۹۹۹ در داکا در دومین گردهمایی گروه ۸ با اهداف تحقق طرح‌ها و برنامه‌های همکاری‌های دو جانبه که برای مردمشان دارای منافع حیاتی و مهمی است، با یکدیگر ملاقات کردند. در میان موضوعات مختلف، رؤسای کشورها پیشنهاد تقویت ظرفیت شرکت بیمه اتکایی تکافل موجود در مالزی را جهت تأمین نیازهای کشورهای عضو «دی - ۸» تأکید کردند. بیشترین توافق در این زمینه بود که متخصصان این کشورها روش‌ها و طرق برآوردن نیازها و تنظیم استراتژی‌های مناسب برای ارتقا و تکامل بیمه تکافل و بیمه اتکایی آن را تنظیم خواهند کرد.

پاورقی:

X معاون مدیر طرح و برنامه بیمه مرکزی ایران

XX کارشناس پژوهشکده بیمه مرکزی ایران

منبع:

Concept and Prospect of Islamic Insurance in Bangladesh Fair Review, By: Kazim Mortuza Ali Director Bangladesh Insurance Academy